

ELŻBIETA LITWIŃSKA

Politechnika Wrocławska

MAŁE MIASTA PORTUGALII (PRZYKŁAD WYBRANYCH REGIONÓW)

Abstract: Small Towns in Portugal (Chosen Regions). This paper presents how different conditions have influenced on development of Portuguese small towns situated in two regions: in Algarve and metropolitan area of Lisbon. Four decades (1960-2001) were taken into consideration, from Salazar regime through Carnation Revolution (1974) to the begin of twenty-first century. In Algarve international tourism has replaced agriculture and fishing and became the major factor of development of small towns. This development seems to be quite harmonious. Another situation is in the neighbourhood of Lisbon. During this period Lisbon was losing population to the surrounded suburban towns what has caused radical growth of some small towns.

Wstęp

Tematem opracowania są małe miasta portugalskie leżące w turystycznym regionie Algarve oraz w obszarze oddziaływania Lizbony. Możliwości dotarcia do danych pozwoliły uwzględnić przede wszystkim aspekt ludnościowy.

Skoncentrowano się na okresie od 1960 r., gdy jeszcze rządził Salazar, do pierwszych lat XXI w. Rewolucja „goździków” (1974) zakończyła epokę rządów autorytarnych, rozpoczęła się dekada wstrząsów polityczno-gospodarczych. W pierwszych latach po rewolucji przystąpiono do nacjonalizacji banków, towarzystw ubezpieczeniowych oraz niektórych zakładów przemysłowych, rolni pracownicy najemni w Alentejo rozpoczęli spontaniczną parcelację majątków ziemskich. Jednak kolejno wycofywano się z tych reform [7, 4]. Przyjęcie w 1986 r. Portugalii do Unii Europejskiej (ówczesnej EWG) ugruntowało ustrój demokratyczny. Ze strony Wspólnoty popłynęły duże środki na modernizację kraju, np. w latach 1987 i 1988 były one równe 3,2 % dochodu narodowego, w 1993 – 4% [7]. Od 1995 r. pomoc ta jest stopniowo zmniejszana, jednocześnie gospodarka Portugalii jest coraz bardziej wystawiona na konkurencję ze strony gospodarki europejskiej i światowej.

Jeśli uwzględnia się to, że Portugalia ma prawie cztery razy mniej mieszkańców niż Polska to łatwo zauważyć, że w kraju tym jest relatywnie mało miast. Do rewolucji liberalnej (1910) tylko 33 miejscowości miały status miasta, w latach 1910-1926 parlament proklamował następne trzy miasta, a w okresie rządów Salazara – siedem. Po rewolucji „goździków” proces ten został przyspieszony, w 1991 r. było już 111 miast, obecnie jest ich 143 [8]. Portugalia jest krajem mało zurbanizowanym¹, obecnie w miastach mieszka 40% ludności [3], a jeśli uwzględnić obszary zurbanizowane – 54% [12]. Proces urbanizacji postępuje dość szybko, choć dotyczy głównie regionu Algarve na południu, ziem leżących na zachodzie oraz stolic dystryktów.

Portugalia kontynentalna jest podzielona na 18 dystryktów, które z kolei dzielą się na 278 gmin (*municípios* lub *concelhos*). Gmina zarządzana jest przez radę wybieraną co cztery lata. Najmniejszymi jednostkami administracyjnymi są parafie (*freguesias*), które na ogół obejmują wieś lub dzielnicę miasta. Ich zadaniem jest prowadzenie pomniejszych spraw administracyjnych, jest ich 4037 [12]. Portugalskie gminy są powierzchniowo i ludnościowo większe od polskich (tab. 1).

Tabela 1

Porównanie średnich wielkości jednostek administracyjnych w Portugalii i w Polsce

	Portugalia			Polska		
	Dystrykt	Gmina	Parafia	Województwo	Powiat	Gmina
Średnia liczba mieszkańców (w tys.)	555	36	2,5	2400	110	15
Średnia powierzchnia (w tys. km ²)	5	324	22	19,5	920	126

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 2

Rozkład wielkości miast (1991)

Wielkość miasta	Algarve	Obszar Metropolitalny Lizbony	Portugalia kontynentalna
≤ 10 tysięcy	1	–	39
10-20 tysięcy	5	3	36
20-30 tysięcy	1	4	17
30-100 tysięcy	2	5	16
> 100 tysięcy	–	2	3
Suma	9	14	111

Źródło: [1] tab. 4 i 5.

¹ Podawane wskaźniki poziomu urbanizacji dla Portugalii znacznie się różnią. Wynika to z tego, czy uwzględnia się tylko mieszkańców miast czy również obszarów zurbanizowanych.

Ryc. 1. Regiony Portugalii kontynentalnej

Źródło: Opracowanie własne.

Ponieważ dane statystyczne są publikowane dla dystryktów, gmin i parafii, dlatego trudno zdobyć informacje dotyczące samych miast. Agregacja danych rejestrowanych w parafiach jest dość kłopotliwa, bo są to małe jednostki i niełatwo dowiedzieć się, na jakie parafie podzielone jest miasto. Oprócz tego okazuje się, że nie zawsze granice parafii pokrywają się z granicami miasta [1].

Obok wspomnianego trójstopniowego podziału administracyjnego, używany jest podział na pięć regionów: Norte, Centro, Lisboa (Lizbona), Alentejo i Algarve (ryc. 1).

Rozkład wielkości miast leżących w regionie Algarve oraz w obszarze metropolitalnym Lizbony – na tle całej Portugalii – prezentuje tabela 2. Małe miasta stanowią 67% zbioru miast portugalskich, podobnie jest w Algarve, natomiast w obszarze metropolitalnym Lizbony jest ich tylko 21%.

2. Region Algarve

Algarve leży na południu Portugalii. Region ten od usytuowanego na północy Alentejo oddzielają góry, od wschodu graniczy z Hiszpanią, od zachodu i południa z Atlantykiem (por. ryc. 1). Na powierzchni 4989 km² mieszka 395 tys. osób (2001 r.). Stolicą regionu jest Faro.

Jest to kraina historyczna, gdzie ślad odcisnęli Fenicjanie, Rzymianie [10] i Maurowie. W granicach Portugalii znalazła się w 1249 r. po zwycięskiej bitwie nad Arabami pod Faro, która ostatecznie zakończyła rekonkwistę prowadzoną

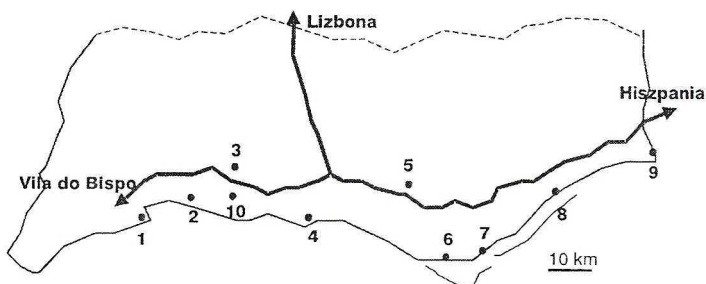
przez Portugalczyków. Wpływy mauretańskie zachowały się w architekturze i nazwach geograficznych. Arabowie wprowadzili uprawę migdałowców, drzew pomarańczowych, palm daktylowych. Algarve odgrywało ważną rolę w czasie wielkich odkryć geograficznych, ponieważ tutaj działał Henryk Żeglarz, inspirował wyprawy, które położyły podwaliny pod imperium [11]. Cały ten obszar został mocno dotknięty tym samym trzęsieniem ziemi, które zniszczyło Lizbonę w 1755 r. Dlatego niewiele zabytków zachowało się z czasów sprzed tego tragicznego wydarzenia. Potem region popadł w zapomnienie.

Obecnie Algarve należy do najbardziej atrakcyjnych regionów turystycznych Europy. Położone na północy góry osłaniają go przed zimnymi wiatrami w zimie, a latem chronią przed upałami. Sezon trwa prawie przez cały rok, od kwietnia do listopada temperatury utrzymują się powyżej 20°C; średnia temperatura sierpnia wynosi 28°C, stycznia – 16°C. Oprócz pięknych plaż turystów przyciągają pola golfowe. Z 50 pól golfowych znajdujących się w Portugalii kontynentalnej aż 23 są zlokalizowane w Algarve [5]. O randze turystycznej regionu mówi to, że z 9,7 mln turystów, którzy w 1995 r. przyjechali do Portugalii, aż 60% skierowało się do Algarve [7, s.14].

W 1991 r. w Algarve było dziewięć miast, po 1996 r. prawa miejskie otrzymało Lagoa. Lokalizację miast przedstawia ryc. 2. Silves i Loulé są usytuowane kilkanaście km od wybrzeża, Lagoa leży w odległości kilku km a pozostałe – nad Atlantykiem.

Chociaż miasta Algarve mają starożytny rodowód, większość z nich to dawne porty rzymskie albo twierdze arabskie, to sześć z nich stało się miastami dopiero w XX w. [4,7]. Widać, że są to miasta małe i średnie (tab. 3).

Tabela 4 pokazuje zmiany zaludnienia dziewięciu miast w latach 1890-1991. Pod koniec XIX w. największe miasto liczyło prawie 19 tys. mieszkań-

Ryc. 2. Miasta Algarve: 1 – Lagos, 2 – Portmão, 3 – Silves, 4 – Albufeira, 5 – Loulé, 6 – Faro, 7 – Olhão, 8 – Tavira, 9 – V. Real St. Antonio, 10 – Lagoa.

Grubą linią zaznaczono autostrady i drogi szybkiego ruchu

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 3

Miasta Algarve

Położenie	Nazwa miasta	Ludność (w tys.) 2001	Rok uzyskania praw miejskich	Rodowód
Łądowe	Silves	11	średniowiecze 1988 po 1996	Twierdza Rzymian i Arabów
	Loulé	21		Arabskie korzenie
	Lagoa	6		–
Nadmorskie	Lagos	17	1573	Kolonia fenicka, grecka, miasto arabskie
	Portimão	36	1924	Port od czasów rzymskich
	Albufeira	23	1986	Port rzymski, arabski
	Faro	41	1540	d czasów rzymskich
	Olhão	26	1985	Rzymski port
	Tavira	13	1520	Kolonia fenicka, grecka
	Vila Real St. Antonio	10	1988	Rzymski i arabski port

Źródło: Opracowanie własne.

ców, a najmniejsze ponad 5 tys. W 1960 r. jedynie ludność Faro przekroczyła 20 tys. Z kolei w 1991 r. wielkość zaludnienia przyjmowała wartości z przedziału od 8 do prawie 39 tys. Miast małych, o liczbie ludności do 20 tys., było sześć: Albufeira, Lagos, Tavira, Loulé, Silves oraz Vila Real St. Antonio. W 2001 r. (por. tab. 3) wśród dziesięciu miast połowę stanowiły małe miasta². Widać powolny proces zmniejszania się liczby małych miast.

Tabela 4

Zmiana liczby ludności w miastach Algarve

Miasta	1890	1900	1960	1970	1981	1991
Faro	9 373	11 336	24 877	22 331	35 628	39 661
Portimão	6 961	7 897	17 145	18 452	26 268	31 223
Olhão	11 469	12 965	19 291	16 081	22 894	25 733
Albufeira	4 871	5 816	8 416	7 840	11 979	15 373
Lagos	8 381	8 236	10 008	9 967	12 860	14 378
Tavira	11 746	12 242	12 046	9 985	12 046	11 278
Loulé	18 984	12 732	9 325	7 926	10 755	10 978
Silves	8 396	9 692	9 014	8 309	9 925	10 674
V. Real St. Antonio	5 544	6 224	11 096	10 314	13 018	8 182
Razem	85 725	87 140	121 218	111 205	155 373	167 480

Źródło: [1], tab. 16A.

² Autorce nie udało się stwierdzić, co było przyczyną dwukrotnego wzrostu liczby mieszkańców Loulé w okresie 1991-2001, najprawdopodobniej w tym czasie zostały zmienione granice administracyjne.

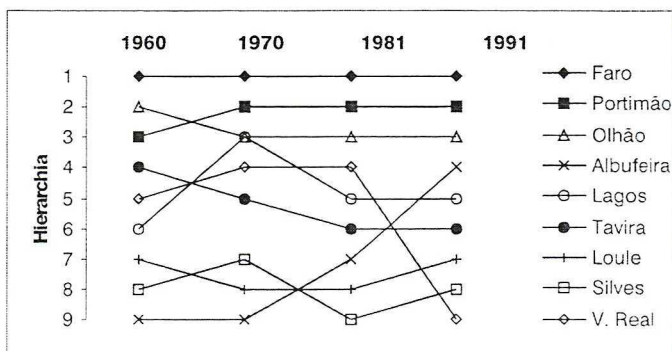
W dziesięcioleciu 1960-1970 nastąpił spadek zaludnienia miast, z wyjątkiem Portimão. Przyczyną tego była duża liczba emigrujących w poszukiwaniu lepszych warunków życia. Wzrost, który nastąpił w następnej dekadzie wynikał zarówno z napływu uchodźców z dawnych kolonii, jak i ze zmniejszenia się fali emigracji, spowodowanego poprawą sytuacji ekonomicznej w kraju [4, 7]. W latach 1981-1991 zaludnienie w miastach wzrosło, z wyjątkiem miast Tavira i Silves.

W 1960 r. zostało otwarte międzynarodowe lotnisko w Faro. Wydarzenie to rozpoczęło proces przekształcania biednego, zapomnianego regionu, którego mieszkańcy zajmowali się głównie rolnictwem i rybołówstwem, w region turystyczny.

Jeśli hierarchię miast mierzyć liczbą mieszkańców (ryc. 3) to w okresie 1960-1991 Faro – stolica dystryktu i regionu – jest miastem największym. Portimão i Olhão zajęły drugie i trzecie miejsce. Najwięcej zyskała Albufeira, z 9. miejsca przesunęła się na 4. pozycję. Miasto leży między Lagos a Faro, w najintensywniej zainwestowanym turystycznie obszarze. Najwięcej straciło miasto Vila Real S. Antonio, w dekadzie 1981-1991 spadło z 4. miejsca na ostatnie. Miasta usytuowane na lądzie, kilkanaście km od wybrzeża Silves i Loulé zajmują 7 i 8 miejsce.

Podstawowym czynnikiem rozwoju tego regionu jest turystyka. Podczas gdy w 1960 r. w Algarve było zaledwie 1000 miejsc w bazie noclegowej, w 2002 r. zarejestrowano 94 tys. miejsc [6]. Rozmieszczenie bazy hotelowej w gminach pokazuje tabela 5. Pochyłym drukiem zostały zaznaczone te gminy, w których siedziba władz mieści się w miejscowości nie będącej miastem.

Większość hoteli (ok. 80%) znajduje się na obszarze gmin Albufeira, Portimão, Loulé i Lagoa. Najuboższą bazę hotelową mają gminy: Olhão (miasto

Ryc. 3. Hierarchia miast Algarve w latach 1960-1991

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [1].

Tabela 5

Baza hotelowa Algarve (2002)

Gminy	Liczba miejsc (w tys.)
Albufeira	35,8
Portmão	18,8
Loulé	13,0
Lagoa	8,5
Lagos	4,7
Vila Real St. Antonio	3,9
Tavira	3,8
Vila do Bispo	1,5
Silves	1,4
Faro	1,4
Castro Marim	0,4
Olhão	0,1
Monchique	0,1
Aljezur	0,1

Źródło: Instituto Nacional de Estatística Portugal (tab. 5-6).

Olhão jest głównym portem Algarve), górską gminą Monichique oraz Aljezur, położoną w zachodniej, chłodniejszej części Algarve, o gorszej dostępności komunikacyjnej.

Znaczne środki z UE przeznaczono w Portugalii na budowę dróg, skorzystał na tym również ten region. Przebieg autostrad i dróg szybkiego ruchu w Algarve pokazano na ryc. 2. Poprawa dostępności przyspiesza inwestycje turystyczne w miejscach słabiej zagospodarowanych, co jednak nie zawsze jest korzystne dla zachowania środowiska przyrodniczego i tradycji regionalnych.

O przekształceniach gospodarki Algarve mówią zmiany w strukturze zatrudnienia. Jeszcze w latach 60. XX w. rolnictwo i rybołówstwo było podstawą utrzymania tutejszych mieszkańców. Obecnie wskaźnik zatrudnionych w pierwszym sektorze jest mniejszy od wskaźnika dla całego kraju (tab. 6). Już ponad 70% osób pracuje w usługach, podczas gdy w całej Portugalii dużo mniej – 57,5%. Duża część usług związana jest z turystyką.

Tabela 6

Algarve i Portugalia. Struktura zatrudnienia (2002)

Działy gospodarki	Algarve	Portugalia
Rolnictwo, rybołówstwo	7,3%	11,8%
Przemysł, budownictwo, infrastruktura	20,6%	30,7%
Usługi	72,1%	57,5%

Źródło: Instituto Nacional de Estatística Portugal.

Zagospodarowanie turystyczne „rozlewa się” na obrzeżach miast i poza nimi, koncentrując się głównie wzdłuż wybrzeża. Niewielkie rozmiary regionu i dobra dostępność powodują, że mieszkańcy miast, dla których nie ma pracy w miejscu zamieszkania mogą jej poszukiwać poza jego granicami.

Wśród miast Algarve są takie, które bardziej nastawiają się na bezpośrednią obsługę turystów, jak choćby miasto Albufeira, które z rybackiego miasteczka przekształciło się w stolicę turystyczną Algarve. Inne rozwijają się na podstawie turystyki nie zaniedbując tradycyjnego rybołówstwa, jak pełne uroku portowe Lagos czy „Wenecja” Algarve – Tavira.

Miasta Algarve dzięki położeniu w bardzo atrakcyjnym turystycznie regionie mają korzystne warunki rozwoju. Wzrasta liczba mieszkańców, stopniowo maleje grupa małych miast. Należy podkreślić, że rozwój ten jest dość harmonijny, żadne z miast nie rozrosło się nadmiernie i w dużej mierze udało się zachować charakter regionu wyrażający się w tradycyjnych zajęciach, jak rybołówstwo, sadownictwo czy tradycyjne rzemiosła (np. ceramika), a także w pielęgnowaniu kuchni regionalnej i obchodzeniu własnych, lokalnych świąt. Wszystko to stanowi o specyfice regionu, co jest dodatkową atrakcją dla turystów.

3. Obszar metropolitalny Lizbony

Inna jest sytuacja małych miast będących w zasięgu oddziaływania stolicy Portugalii, Lizbony.

Ustawa z 2002 r. wprowadziła nowe jednostki administracyjne, trzy rodzaje obszarów zurbanizowanych (*Áreas Urbanas*). Największe z nich, wielkie obszary metropolitalne (*Grandes Áreas Metropolitanas*), muszą się składać co najmniej z 9 gmin oraz mieć przynajmniej 350 tys. mieszkańców.

Do tej grupy należy obszar metropolitalny Lizbony (*Área Metropolitana Lisboa*), gdzie na powierzchni 2865 km² mieszka 2,4 mln ludzi, co stanowi 27,1% ludności Portugalii „kontynentalnej”. Zlokalizowanych jest tutaj 33% miejsc pracy kraju i wytwarza się 36% dochodu narodowego [2]. Obszar ten składa się z dwóch części, które oddziela estuarium Tagu – Morze Słomiane (ryc. 4).

Północna część obszaru należy do dystryktu Lizbony, a południowa – do dystryktu Setúbal. W pierwszej części znalazły się: Lizbona i gminy: Mafra, Sintra, Cascais, Oeiras, Amadora, Odivelas, Loures i Vila Franca do Xira a w drugiej – gminy: Almada, Seixal, Barreira, Moita, Montijo, Alcochete, Sesimbra, Palmela i Setúbal.

W obszarze metropolitalnym jest 14 miast (stan z 1991 r.), wśród których cztery nie są siedzibami gmin. Są to: Sacavém (w gminie Loures), Alverca do Ribatejo (w Vila Franca do Xira), Queluz (w Sintra) i Amora (w Seixal) (ryc. 5).

Ryc. 4. Obszar metropolitalny Lizbony

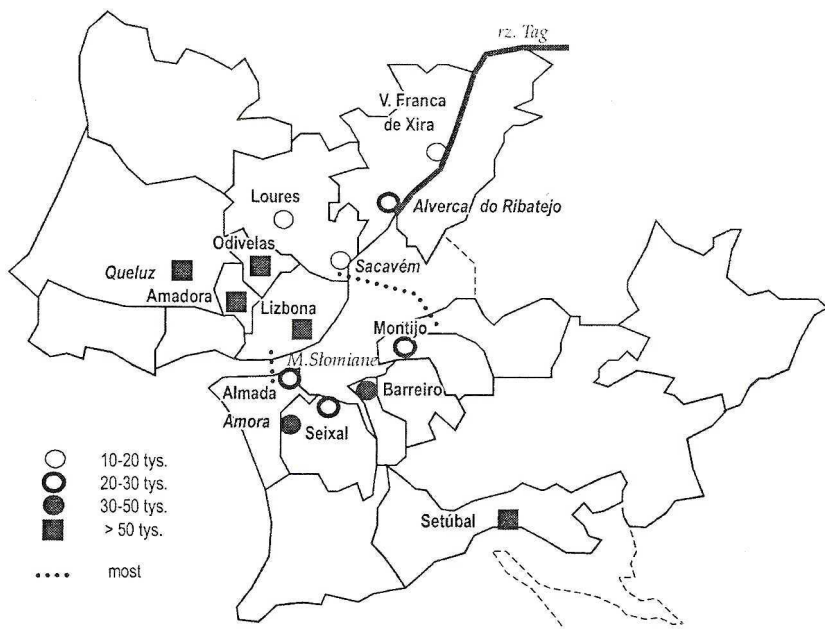
Źródło: Opracowanie własne.

Miasta te z wyjątkiem Lizbony i Setúbal otrzymały prawa miejskie w drugiej połowie XX w. [8].

Według danych z 1991 r. [1] w grupie miast najmniejszych, o liczbie ludności do 20 tys., znalazły się trzy miasta, które leżą na północ od Lizbony. Są to: Sacavém, Loures i Vila Franca do Xira. Grupa miast liczących od 20-30 tys. mieszkańców składa się z czterech miast: Alverca do Ribatejo (u ujścia Tagu do Morza Słomianego) oraz miasta przemysłowe usytuowane na lewym brzegu estuarium Tagu: Almada, Seixal i Montijo. Miasta mające od 30 do 50 tysięcy to Amora i Barreiro, leżą również na lewym brzegu Tagu. Największymi miastami są: stolica dystryktu Setúbal (82 tys.), miasta usytuowane na północny zachód od Lizbony: Odivelas (53 tys.), Amadora (132 tys.) i Queluz (60 tys.) oraz sama Lizbona (663 tys.).

W okresie 1960-1991 liczba ludności wspomnianych miast rosła i to często bardzo znacznie, z wyjątkiem Lizbony i miasta Almada (tab. 7).

W 1960 r. siedem miast miało zaludnienie poniżej 20 tys., w 1991 – już tylko trzy. Pozostałe cztery znalazły się w grupie miast średnich. Queluz przesunęło się z miejsca ósmego, mierzonego liczbą mieszkańców, na czwarte przy czterokrotnym wzroście zaludnienia, Amora – z pozycji czternastej na siódmą, podczas gdy liczba ludności zwiększyła się ponad 6 razy, Seixal i Alverca do Ribatejo poprawiły swoją pozycję osiągając 8. i 9. miejsce przy liczbie dwudziestu kilku tysięcy mieszkańców.

Ryc. 5. Miasta obszaru metropolitalnego Lizbony
Wielkość miast według stanu z 1991 r.

Źródło: Opracowanie własne.

Według danych z 2001 r. w grupie małych miast pozostają trzy. Są to: Loures, Sacavém i Vila Franca de Xira, które w mniejszym lub większym stopniu są związane z pasmem przemysłowym ciągnącym się wzdłuż Tagu na północ od Lizbony. Przemysł zaczął się tutaj rozwijać w drugiej połowie XIX w. Fragment tego pasma, silnie zdegradowany obszar poprzemysłowy leżący w Lizbonie i częściowo w gminie Loures, został poddany rewitalizacji. Najpierw zorganizowano tu wystawę EXPO'98, a następnie powstała prestiżowa, wielofunkcyjna dzielnica mieszkaniowa [9].

Miasto Loures o powierzchni 5,85 km² liczy 15,6 tys. mieszkańców, a w ramach swojej parafii 24 tys.³ Loures i okoliczne miejscowości, a właściwie cała gmina Loures, jest „sypialnią” stolicy Portugalii, dominuje zabudowa blokowa osiedli robotniczych, niektórzy robotnicy stracili pracę w wyniku restrukturyzacji tradycyjnych gałęzi przemysłu. Część mieszkańców pochodzi

³ Albergaria [1] podkreśla to, że w niektórych przypadkach granice parafii nie pokrywają się z granicami miast. Dane dla Loures zamieszczone w tabeli 7 podają 19 tys. mieszkańców, ale dotyczą parafii, która ma powierzchnię kilkakrotnie większą od miasta.

Tabela 7

Miasta obszaru metropolitalnego Lizbony (1960-91)

Wielkość miasta (1991)	Miasto	Ludność 1960 (w tys.)	Ludność 1991 (w tys.)	Zmiana zaludnienia 1960-1991 (%)	Hierarchia	
					1960	1991
> 50 tys.	Lizbona	802	663	82	1	1
	Amadora	47	132	280	3	2
	Setúbal	51	85	170	2	3
	Queluz	16	60	400	8	4
	Odivelas	27	53	196	5	5
30-50 tys.	Barreiro	23	47	204	6	6
	Amora	7	45	643	14	7
20-30 tys.	Seixal	9	28	311	11	8
	Alverca do Ribatejo	8	24	342	13	9
	Montijo	21	24	114	7	10
	Almada	31	22	71	4	11
10-20 tys.	Loures	8	19	271	12	12
	V. Franca de Xira	13	18	138	9	13
	Sacavém	11	16	160	10	14

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [1].

z Afryki, wielu obywateli byłego Związku Radzieckiego, przede wszystkim Ukraińców, wynajmuje tutaj mieszkania.

Miasto Sacavém leżące w gminie Loures, jest jednym z najstarszych miast Portugalii. W czasach rzymskich znalazło się na przecięciu dwóch ważnych dróg, mianowicie prowadzącej z Lizbony na wschód do Hiszpanii oraz z Lizbony na północ do Bragi. Znajduje się tu kilka ciekawych zabytków. Miasto zajmuje ok. 4 km², zasadnicza jego część jest wciśnięta między rzekę Trancão na północy i obwodnicę Lizbony przechodzącą w autostradę A8 – na południu. Od wschodu granicę stanowi droga szybkiego ruchu i linia kolejowa, za nimi ciągną się tereny przemysłowe aż do brzegu Tagu. Na zachodzie barierą jest autostrada A1, która odcina od głównej części miasta nowe dzielnice, na ogół o niskim standardzie.

Trzecie z miast – Vila Franca de Xira – centrum corridy portugalskiej, jest związane z zapleczem rolniczym Ribatejo, historyczną krainą obejmującą nizinę w dolnym biegu Tagu, jak i z otoczeniem przemysłowym. W mieście urzędują władze gminy, choć większym miastem jest Alverca do Ribatejo. Gmina ta, granicząca od południa z Loures, również notuje wzrost liczby mieszkańców, głównie imigrantów, i martwi się o swoje dziedzictwo kulturowe⁴.

⁴ Na podstawie informacji zamieszczonych na stronach internetowych gminy Vila Franca de Xira: <http://www.cm-vfxira.pt>

Wydaje się, że największe szanse na przekroczenie 20 tys. mieszkańców ma Loures, ponieważ pełni funkcje administracyjne oraz ma możliwości rozwoju terytorialnego.

W 2001 r. w gminie Loures mieszkało 199 tys. osób, a w Vila Franca de Xira – 123 tys. Frakcja pracujących – dla całej Portugalii – wynosi ok. 50% [6]. Można szacować, że mieszkańcy tych dwóch gmin potrzebują odpowiednio 100 i 62 tys. miejsc pracy. Według danych z 1997 r. z tych gmin dojeżdżało do pracy w Lizbonie około 40 i 30 tys. osób [2], a więc od 40 do 50% zatrudnionych. Pokazuje to, w jak dużym stopniu mieszkańcy tych gmin, jak również wspomnianych miast, korzystają z sąsiedztwa stolicy, z jej rynku pracy.

Pozytywnym czynnikiem rozwoju tych miast jest bliskość Lizbony i dobra dostępność do stolicy, Loures ma wolne tereny pod lokalizację mieszkalnictwa, natomiast negatywnym – w Sacavém i Vila Franca de Xira – brak obszarów rozwojowych oraz zdegradowane tereny przemysłowe wymagające rewitalizacji.

Najatrakcyjniejsze obszary dla inwestorów są położone na zachód od Lizbony, bliżej oceanu, gdzie wcześniej nie było przemysłu. Wyspecjalizowane instytucje finansowe, banki i usługi związane z obsługą firm sytuują się – oprócz Lizbony – w gminie Oeiras, obecnie jest to najbardziej dynamicznie rozwijająca się część obszaru metropolitalnego. Świadczą o tym również wysokie ceny budowanych w tej gminie mieszkań. Ośrodek władz gminy mieści się we wsi Oeiras.

W Portugalii miasto (*cidade*) pod względem administracyjnym traci na znaczeniu, staje się pojęciem historycznym. Wiele miejscowości nie zabiega o status miasta, choć miałyby ku temu podstawy [3].

W obszarze metropolitalnym Lizbony siedziby władz gmin są w takich miejscowościach, jak np. 24-tysięczna Sintra (historyczna miejscowość, w której królowie zbudowali zamki i pałace) czy 33-tysięczne Cascais (pięknie położona, elegancka miejscowość). Są też małe ośrodki, jak np. leżąca w południowej części obszaru metropolitalnego 13-tysięczna miejscowość Alcochete, siedziba władz gminy, piękne stare miasteczko, żyjące z przemysłu solnego. Most zbudowany z okazji wystawy EXPO'98 poprawił jej dostępność, niedawno otwarto tu outlet.

Zakończenie

Zarówno Algarve, jak i obszar metropolitalny Lizbony są tymi częściami Portugalii, gdzie proces urbanizacji przebiega najbardziej dynamicznie. Podstawą rozwoju miast Algarve jest funkcja turystyczna, do której predestynują ten region warunki przyrodnicze i klimatyczne. Dodatkowym walorem są tra-

dycje regionalne. Należy tylko zadbać, aby przemysł turystyczny nie zniszczył uroku tego regionu.

Natomiast w obszarze metropolitalnym Lizbony występują dużo bardziej złożone zjawiska. Obok procesu urbanizacji od kilku dekad obserwuje się sub-urbanizację, liczba mieszkańców Lizbony maleje kosztem obszarów podmiejskich. Po wstąpieniu Portugalii do Unii Europejskiej i otwarciu jej gospodarki na konkurencję gospodarki światowej zanotowano upadek niektórych sektorów przemysłowych. Innowacyjny przemysł i usługi na ogół lokują się nie tam, gdzie by sobie tego życzyły władze miasta. Jednak bliskość stolicy zawsze stwarza szanse rozwoju mieszkańcom małych miast oferując szersze możliwości zdobycia pracy.

Można wyrazić opinię, że na sytuację omówionych w opracowaniu małych miast mniej wpłynęły przemiany ustrojowe a bardziej procesy o charakterze globalnym.

Literatura

- [1] Albergaria H., 1999, *A dinâmica populacional das cidades do continente portugues*, Revista de Estatística, QUAD N 11. Adres: http://www.ine.pt/prodserv/estudos/ficha.asp?x_estudoid=157
- [2] *Atlas da area metropolitana de Lisboa*. Adres: <http://www.aml.pt>, 2005.
- [3] *Atlas das Cidades de Portugal*, Lisboa 2002.
- [4] Dobrzyński R., 1985, *Portugalia*. Wiedza Powszechna, Warszawa.
- [5] *Golf*, materiał promocyjny Agencji Rządowej ds. Inwestycji, Handlu i Turystyki (ICEP – Investimento, Comércio e Turismo), 2002.
- [6] Instituto Nacional de Estatistic – Portugal. Adres: <http://www.ine.pt>, 2005.
- [7] Jepson T., 2002, *Portugalia*. Bertelsmann Media, Warszawa.
- [8] *List of Cities in Portugal*. Adres: www.anserws.com/topic/list-of-cities-in-portugal.
- [9] Litwińska E., 2004, *Włączenie zdegradowanych obszarów w strukturę miasta na przykładzie Parku Narodów w Lizbonie*, [w:] *Przemiany struktury przestrzennej miast w sferze funkcjonalnej i społecznej*, J. Ślodziak (red.). Opole s.149-154.
- [10] Payne S.G., 1973, *A History of Spain and Portugal*. University of Wisconsin, (rozdział 1 pt. *Ancient Hispania* dostępny pod adresem: <http://libro.uca.edu/payne1/payne1.htm>).
- [11] Severy M., 1992, *Portugal's Sea Road to the East*. National Geographic 9, s.123-136.
- [12] UNICEF. Adres: http://www.unicef.org/infobycountry/portugal_statistics.html, 2005.
- [13] *Wikipedia*. Encyklopedia internetowa. Adres: <http://pt.wikipedia.org>